

УДК 94(477) «19/20»

DOI: [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5\(206\)-71-81](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5(206)-71-81)

Фігурний Юрій

ORCID iD <https://orcid.org/0000-0002-6463-0920>

ШКОЛА-РОДИНА ЯК ВАЖЛИВИЙ СКЛАДНИК НАЦІОНАЛЬНО-ПАТРІОТИЧНОГО ВИХОВАННЯ УКРАЇНСЬКОЇ МОЛОДІ В УМОВАХ НЕОГОЛОШЕНОЇ РОСІЙСЬКО-УКРАЇНСЬКОЇ ГІБРИДНОЇ ВІЙНИ

A Проаналізовано школу-родину як важливий складник національно-патріотичного виховання української молоді в умовах російської агресії. Розкрито, що із часу відновлення Української держави гостро постало питання реформування освітнього простору України й остаточної ліквідації радянських рудиментів в освітньому процесі.

Виявлено, що вчені-українознавці у кінці ХХ на початку ХХІ ст. активно долучилися до теоретичного обґрунтування й практичної реалізації оновлення українського шкільництва, а саме впровадження в освітній процес новаторського проєкту «Школа нової генерації – українська національна школа-родина».

Обґрунтовано, що школа-родина має стати важливим елементом національно-патріотичного виховання української молоді, яке в умовах війни набуває вагомого державницького значення.

Ключові слова: Україна; українці; освіта; школа-родина; українознавство; національно-патріотичне виховання; неоголошена російсько-українська гібридна війна; «русский мир»

S *Fihurnyi Yuriy. School-family as an important component of the national and patriotic education of Ukrainian youth in the conditions of the undeclared russian-ukrainian hybrid war.*

This article analyzes the school-family as an important component of the national-patriotic education of Ukrainian youth in the conditions of the undeclared Russian-Ukrainian hybrid war. It was revealed that since the restoration of the Ukrainian state, the issue of reforming the educational space of Ukraine and the final elimination of Soviet vestiges in the educational process has become acute. It was revealed that Ukrainian scientists at the end of the 20th and the beginning of the 21st century. actively participated in the theoretical justification and practical implementation of the renewal of Ukrainian schooling, namely the introduction into the educational process of the innovative project «School of the new generation – Ukrainian national school-family», however, the transformation of the ideologically unified and unified Soviet school turned out to be a very difficult task. It was found that almost a quarter of a century of inactivity of the national authorities and active anti-Ukrainian and anti-state actions of both adepts of the Soviet way of life and supporters of the Russian Federation contributed to their introduction into the Ukrainian humanitarian space of the fundamental ideas, dogmas and postulates of the geopolitical doctrine of the «Russian world», which later led to the so-called «Russian Spring» of 2014. It has been proven that the armed and informational aggression of the Russian Federation at the beginning of 2014, reinforced by the anti-Ukrainian activities of supporters of the «Russian world», called into question the very existence of Ukrainian statehood and the Ukrainian nation, but thanks to the all-Ukrainian patriotic movement, including the statist position of Ukrainian humanitarians in that among teachers and professors, the enemy was stopped. It is justified that the school-family should become an important element of the national-patriotic education of Ukrainian youth, which in the conditions of the undeclared Russian-Ukrainian hybrid war acquires a significant state importance.

Key words: Ukraine; Ukrainians; education; school-family; Ukrainian studies; national-patriotic education; undeclared Russian-Ukrainian hybrid war; «Russian world»

Фігурний Юрій Степанович, кандидат історичних наук, завідувач відділу української етнології, Науково-дослідний інститут українознавства Міністерства освіти і науки України, Україна

Fihurnyi Yuriy, Candidate of Science in History, Head of Ukrainian Ethnology, Department of RIUS Research Institute of Ukrainian Studies Ministry of Education and Science of Ukraine, Ukraine

E-mail: ukr.etnolog_fus@ukr.net

Актуальність проблеми. 20 лютого 2014 р. Російська Федерація (далі – РФ) розпочала супроти України неоголошену гібридну війну. Незабаром Українська держава втратила Крим й отримала, інспіровані путінськими най-

митами, заворушення на Сході й Півдні країни. Згодом, для підсилення терористів, Кремль увів на суверенні українські терени обмежений контингент Збройних Сил РФ (далі – ЗС РФ). Ціною надзвичайних зусиль, великих людських,

матеріальних, фінансових і територіальних втрат агресор був зупинений. Чому так сталося?

Попри вакууму у вищих ешелонах влади, який став наслідком Національної української революції початку ХХІ ст., дезорганізації місцевої еліти, слабкості силових структур тощо, був ще один важливий чинник, який на жаль, залишився поза увагою дослідників. На нашу думку, це кволість, немічність і недореформованість української освіти. Вона так і не змогла за чверть століття виростити молоде покоління патріотів у Криму й на Донбасі. Зате Росія успішно впроваджувала свій вплив саме у цих регіонах України.

Актуальність заявленої теми виявляється в осмисленні школи-родини як важливого складника національно-патріотичного виховання української молоді в умовах російської агресії, щоби в подальшому зробити правильний висновок зі здобутків і з допущених помилок для покращення сталого розвитку України й українців на шляху євроатлантичної інтеграції та поверненні українознавству його законного місця у гуманітарній парадигмі України. Саме українознавство як цілісна інтегративна система наукових знань про Україну, українців і світове українство в просторі і в часі, а також як етнонацієдержавотворча парадигма розбудови Української Самостійної Соборної Держави повинно об'єднати й об'єднає врешті-решт увесь народ України в одну єдину монолітно-згуртовану політичну націю та допомогти здобути перемогу над ворогом й остаточно знищити пострадянську, рашистську, реваншистську недоімперію РФ.

Наукова новизна статті полягає у розробленні актуальної проблематики, яка, незважаючи на чималу кількість публікацій із цієї теми залишається ще недостатньо вивченою й тому потребує подальших неупереджених студій.

Ця праця реалізується в межах виконання науково-дослідної роботи, що фінансується з державного бюджету «Етнокультурний розвиток сучасного українського суспільства в умовах політики реваншу Російської Федерації». Вона виконується у Науково-дослідному інституті українознавства МОН України (далі – НДІУ) відповідно до напряму планової роботи відділу української етнології.

Мета дослідження полягає у виваженому аналізі концепта школи-родини як вагомого елемента національно-патріотичного виховання молоді України в умовах політики реваншу РФ та повномасштабної російської агресії.

Завдання дослідження: лаконічно схарактеризувати історіографію питання; проаналізувати вагомні чинники української національної школи; виявити закономірності розвитку української національної школи у кінці ХХ – на початку ХХІ ст.; осмислити роль школи-родини як важливого складника національно-патріотичного виховання української молоді в умовах російської агресії; схарактеризувати місце українознавства у перемозі над ЗС РФ; підвести підсумки дослідження.

Аналіз попередніх досліджень і публікацій. Проблематика вивчення вітчизняних етнопедагогічних традицій та інновацій завжди цікавила українських дослідників. Одним із перших цю важливу тему почав досліджувати доктор педагогічних наук, професор М. Стельмахович. Він стояв біля джерел руху за відродження й розвитку національної української педагогіки й шкільництва на засадах її автентичної педагогічної культури. У низці своїх наукових праць Мирослав Гнатович вивчав визначну роль української етнопедагогіки та традиційного родинного виховання в цивілізаційному розвитку України. Зокрема, у книжці М. Стельмаховича «Українська народна педагогіка» висвітлюється сутність української народної педагогіки, її основний зміст і провідні завдання, здобутки, принципи, ідеали, самобутні риси, історичні традиції, а також роль, місце та шляхи раціонального використання у сучасному родинно-громадсько-шкільному вихованні історичних традицій і тенденцій розвитку етнопедагогіки. Вчений із цього приводу зазначав: «Народна педагогіка бореться за здорову й міцну сім'ю. Перші істини, ази життя діти пізнають у родинному колі. Саме тут дитина засвоює найелементарніші правила людської поведінки, набуває трудових навичок, дістає уявлення про навколишній світ, про взаємини між дітьми. Через «сімейний університет» у молоді формуються ті основні поняття, погляди, почуття, звички, які стають підвалиною духовного становлення особистості. Родинне життя з його багатограними психологічними, моральними й побутовими особливостями є своєрідною школою підготовки хорошого сім'янина» [10, с. 225].

Багато зусиль доклала у теоретичному осмисленні й практичному втіленні у навчальний процес концепта «школа-родина» докторка педагогічних наук, доцентка, професорка кафедри педагогічної майстерності та інклюзивної освіти Полтавської академії неперервної освіти ім. М. В. Остроградського Н. Білик. У своїх дослідженнях Надія Іванівна комплексно й системно характеризує впровадження технології «школа-родина» у повсякденну практику національної системи освіти. Зокрема, це стосується розвитку здібностей мислення дітей в школі-родині, впровадження засад школи-родини у навчально-виховний комплекс нової генерації сучасної школи, імплементація фундаментальних цінностей української національної школи-родини в освітній і гуманітарний простір України [1; 2; 3; 4].

Треба відзначити також наукові напрацювання з цієї проблематики докторки педагогічних наук Т. Усатенко. Зокрема, у дослідженні «Українознавчі засади національної школи-родини» вона наголошує, що оскільки освіта, шкільництво нашого народу, на превеликий жаль, усе ще не стали тим типом духовної діяльності, де твориться, зберігається і передається наступним поколінням етнонаціональна культура, дух української нації, то наповнення національної школи родинною українознавчою жит-

тедіяльністю, сприятиме суттєвому виправленню ситуації [11, с. 127].

У монографії «Українська національна школа: минуле і майбутнє. Українознавчий вимір» Тамара Пилипівна зазначає, що українська національна школа будується передусім на українознавчих засадах, прагне враховувати етнонаціональні цінності особистості, її громадянської визначеності, укоріненість у рідну культуру, рідний край, розуміння цінності рідної мови, збереження, пошанування і передавання її наступним поколінням і споконвічних родинних цінностей [12, с. 223].

Вагомий внесок в осмислення цієї тематики внесли доктор філософських наук, професор, академік АН вищої школи України, фундатор і перший директор НДІУ МОН України П. Кононенко та доктор філософських наук, доцент, завідувач кафедри історії філософії Київського національного університету імені Тараса Шевченка Т. Кононенко. У низці своїх досліджень Петро Петрович й Тарас Петрович, зокрема у праці «Освіта ХХІ століття: філософія родинності», розглядають уроки, проблеми, перспективи освітнього процесу в органічному зв'язку з творенням України як нового типу держави: суверенної, правової, демократичної, соборної. Тому головну увагу науковці приділяють творенню гуманістичної, правової, національної школи, для якої важливий досвід як вітчизняний, так і зарубіжний, співвідносний із принципами народної педагогіки, а саме з філософією родинності, як філософією гармонійного розвитку людини, сім'ї, народу, вселюдства [6, с. 4].

Окремі аспекти цієї проблематики висвітлювали й інші дослідники. Разом з тим, заявлена проблема залишається ще недостатньо вивченою й тому потребує подальшого наукового опрацювання.

Викладення основного матеріалу. Кожна людина на планеті Земля народжується, живе і, врешті-решт помирає. Так було колись, так є зараз і так буде в майбутньому. Здається, що неблаганний плин часу ніхто не в змозі зупинити, проте це тільки здається. Кожне живе створіння, кожна жива істота намагається не зникнути безвісти, не канути в Лету, а відтворити себе в собі подібних. Так сосна засіває землю навколо себе шишками, дуб – жолуддям, яблуня – яблуками, щоби із тисяч своїх плодів прорости лише десятками життєлюбних пагінців. Так діє кожна тварина, репродукуючи своє потомство. Так намагається діяти і кожна людина, відтворюючи себе у своїх нащадках і спадкоємцях.

Однак людська істота, на відміну від оточуючого її природного середовища, піднялася на вищий ступінь свого розвитку – цивілізаційний. Саме цивілізація, а її основними ознаками є існування держави, міст і писемності, надала змогу людству відтворювати і зберігати своє єство не лише за допомогою біологічного фактору, а й використовуючи найкращі здобутки цивілізації – мову, фольклор, писемні пам'ятки, освіту, мистецтво, архітектуру тощо. На

нашу думку, у цьому переліку освіта поправу займає одне із почесних місць. Освіта не є тільки простою механічною процедурою передавання знань та інформації від учителя до учня, від досвідченого до новачка, від батька до сина, від матері до доньки, а насамперед, це освячене багатотисячолітньою історією землян дійство як кількісного, так і якісного осягнення, збереження й примноження того величезного масиву досвіду, накопиченого людським співтовариством у процесі свого існування та розвитку. Еволюційний розвиток на планеті Земля постійно підтверджує ту просту, та разом із тим переконливу істину, що тільки ті живі істоти мають перевагу у безкомпромісній боротьбі за виживання, які вміють не тільки накопичувати корисну для свого виду інформацію, але, й передусім, передавати її з покоління в покоління, спочатку на генному, а й із часом і на міжособистісному рівнях. Людина розумна, змагаючись не на життя, а на смерть, з оточуючими її хижими істотами й важкими природними умовами, зуміла протиставити цим жорстоким викликам, насамперед, власну колективну згуртованість, організованість і цілеспрямованість. Ми переконані, що саме освіта стала одним із головних наріжних каменів, на якому, через деякий, досить суттєвий історичний проміжок часу, постала людська цивілізація. І вже, розпочинаючи з тих давніх часів, десь близько 5 тисяч років тому, всебічний розвиток як окремої людини, так і переконливий поступ кожного етносу, а з часом і нації та загалом усієї людської цивілізації всебічно і нерозривно, навіки і на тисячоліття поєдналися з освітою.

Ми твердо переконані, щоб із честю здолати всі перешкоди і піднятися на вищий цивілізаційний щабель розвитку, Україні та українцям в ХХІ ст. конче необхідно використовувати творчі здобутки своїх попередників мати опертя на власний етнокультурний стрижень, без якого будь-який народ перетворюється лише на пересічну сіру масу, яка населяє ту чи іншу територію у будь-якому куточку земної кулі.

Одним із таких надбань є народна педагогіка (етнопедагогіка). Народна педагогіка – це галузь педагогічного досвіду народу, яка розкриває його погляди на мету, завдання, форми, методи і засоби навчання та виховання в дусі національних традицій. Уперше термін «народна педагогіка» в Україні ввів в науковий обіг О. Духнович, а в Росії український освітянин К. Ушинський. Народна педагогіка – система народних знань і вмінь у справі навчання та виховання підростаючого покоління, вона складалася історично та є невід'ємною частиною національної духовності. Це величезний усний багатотомний підручник виховання, що зберігається з найдавніших часів до сьогодення у пам'яті всіх народів, які населяють планету Земля, в тому числі й українського. Українські етнопедагогічні знання яскраво відобразилися у народних виховних традиціях, фольклорних творах, звичаях й обрядах, ритуалах і святах, якими супроводжуються події в житті дітей і молоді, їхніх іграх, досвіді національного виховання. Етнопедагогіка

– це неперервна у часі систематична творчість у справі вдосконалення виховної практики щодо молоді на основі успадкованих від старших поколінь традиційних засад українського народного життя і виховання. Головними навчально-виховними засобами української народної педагогіки є: рідна мова, усна народна творчість, національна міфологія та символіка, народне мистецтво, національні традиції, звичаї й обряди, народні ігри та іграшки тощо. Велика цінність української етнопедагогіки – в її органічній і нерозривній єдності з тисячолітнім укладом життя народу, його історією, культурними, побутовими традиціями. Головні ідеї та засоби народної педагогіки, порівняно з багатьма засобами, ідеями наукової педагогіки, глибше й повніше втілюють у собі національну духовність, а саме національну психологію, філософію, світогляд, ідеологію тощо. Отже, українська народна педагогіка має становити основу національної системи виховання.

Батьківська (родинна) педагогіка – невід’ємна частина народної педагогіки. Це процес передавання й активного засвоювання знань, умінь, навичок в умовах родини, в дружньому колі сім’ї від найближчих по крові та духу людей. Батьківська педагогіка пройшла важкий шлях випробування часом і ввібрала в себе перевірений століттями досвід етнокультурного виховання підростаючого покоління. Українська родинна виховна традиція стала могутнім джерелом народного світогляду, національного духу високої моральності громадянського змужніння, формування поваги до праці та любові до Батьківщини. Головними дійовими особами в батьківській педагогіці виступають батько і мати, найперші й найважливіші природні вихователі. Саме вони цілеспрямовано й активно з перших годин народження дитини передають їй свої знання, формують у неї головні моральні поняття, принципи, такі, як любов до Вітчизни, повага до людей, щирість, доброта, милосердя, людяність, готовність у будь-який момент прийти на допомогу слабшому тощо. Дуже важливий у батьківській педагогіці перехід від теорії до практики, коли в реальному складному й суперечливому житті дитина бачить як усі ці гарні й мудрі слова відображаються в повсякденному побуті. Ось тому найбільший виховний вплив на підростаюче молоде покоління має створений батьками сімейний затишок і сімейні традиції, а також спосіб життя родини, всіх її членів. Зазначимо, що найкращі умови для формування і розвитку особистості створюються завдяки поєднанню родинних і загальноукраїнських, а також і місцевих традицій і звичаїв, які культивуються в сім’ї, в родині, батьками, родичами, і передаються від покоління до покоління.

Отже, батьківська педагогіка не тільки серцевина народної виховної системи, але й дуже яскраве й самобутнє явище, яке повинно обов’язково стати об’єктом українознавчих досліджень.

Ще одним важливим чинником як народної педагогіки, так і світогляду українців була, є й буде – любов до

Батьківщини (патріотизм). Патріотичне виховання – це цілісний комплекс заходів, за допомогою яких у підростаючого покоління формується любов до Батьківщини, прищеплюються почуття відповідальності за її долю і долю свого народу. Ще в Київській Русі-Україні поступово формується патріотичне виховання, що яскраво відобразилося в давньоукраїнських літописах. Козацька доба в історії України та особливо Національно-Визвольна війна українського народу під керівництвом гетьмана Б. Хмельницького (1648–1657 рр.) стали не тільки прикладом палкого патріотизму, але й реальним фактом того, як український народ виховував у молодого підростаючого покоління щирий і полум’яний патріотизм, повагу до найкращих національних традицій. Кожна дума, кожна історична пісня вчила віддано любити свою Вітчизну і нещадно боротися з її ворогами. На сучасному етапі, у складний період розбудови молоді української державності, у часи нелегкої переоцінки цінностей і в умовах неоголошеної російсько-української гібридної війни, патріотичне виховання набуває дуже великого значення. Молодь вихована в душі любові до Батьківщини, поваги до її історії та культури – не зрадить рідну Неньку-Україну, не кине її напризволяще, а віддасть усі її сили на побудову цивілізованого громадянського суспільства й захистить її зі зброєю в руках, якщо це буде потрібно.

Ми переконані, що саме за часи існування козацької Гетьманщини, було закладене міцне підґрунтя формування сучасної вітчизняної освіти, а теоретико-практичні засади функціонування українського виховного процесу опиралися на потужний етнонацієдержавотворчий процес, який врешті-решт призвів у 1991 р. до появи на світовій геополітичній арені Самостійної Соборної Української Держави.

Тому повністю погоджуємося з науковцем Й. Сележаном який наголошує: «Національна система виховання – це історично зумовлена і створена самим народом система ідей, поглядів, переконань, ідеалів, традицій, звичаїв та інших форм соціальної практики, спрямованої на організацію життєдіяльності підростаючих поколінь, виховання їх у душі природно-історичного розвитку матеріальної й духовної культури нації. Система виховання базується на ідеях національного світогляду, філософії, ідеології, а не на ідеях якогось вчення чи якоїсь партії, громадсько-політичної організації. Національна система виховання ґрунтується на засадах родинного виховання, народної педагогіки, наукової педагогічної думки, що ввібрала в себе надбання національної виховної мудрості. Вона охоплює ідейне багатство народу, його морально-естетичні цінності, трансформовані в засобах народної педагогіки, народознавства, в принципах, формах і методах організації виховного впливу на молодь (теоретичний аспект), також постійну і систематичну виховну діяльність сім’ї, державних і громадських навчально-виховних закладів, осередків (практичний аспект). Кожне нове покоління

включається в уже існуючу національну систему виховання, яка відображає історичні, географічні, економічні, етнографічні і психологічні особливості даного народу та адекватна його світосприйманню і світорозумінню, самобутньому культурно-історичному шляху розвитку. Концептуальне осмислення цілей і завдань, змісту освіти і характеру національної школи і виховання переконує в тому, що сутність національної системи виховання розкривається в основних наукових поняттях: національне виховання, національна система освіти, етнопедagogіка, національна наукова педагогіка, національна свідомість і самосвідомість, національний світогляд, національна філософія, національна ідеологія, народознавство, національні педагогічні кадри» [9, с. 182–183].

Отже, всі вищенаведені докази підтверджують нашу думку, що національна освіта опиралася і опирається на міцне підґрунтя вітчизняного етнонацієдержавотворчого процесу й власної самобутньої української освітньо-виховної системи, яка ніколи не цуралася запозичень із європейської та світової освіти і педагогічного виховання.

Разом з тим, твердо переконані, що теоретико-практичним підґрунтям національної освіти має, передусім, бути українознавство. Тому що саме українознавство як цілісна інтегративна система наукових знань про Україну, українців і світове українство в цивілізаційному часопросторі, дбає про подальше становлення, реформування й безупинний розвиток національної освіти. Вчений-українознавець П. Кононенко наголошує: «Саме система тотального відчуження від традицій батьків і нації, від рідної природи й культури та мови, від уроків минулого, відсутність критеріїв етнічного й естетичного, справжнього й мавпувально-наслідувального схиляє їх до чужого як «вищого», до маргінального як динамічного, малоросійства і рабської приниженості, неповторності, що схиляє до різних «новочасних» союзів, від яких тхне нафталіном, але їх пропагують озлоблені політичні невдахи, отже, – до любові до спадку прадідів, до нехай і драматично-трагічної, але й своєї історії, бо по-справжньому свого для них не існує, їхня психіка – перекотиполе, яке пересувається не до свідомої мети, а куди несе його вітер, вони й далі згодні на роль об'єктів, а не суб'єктів історії» [7, с. 7].

П. Кононенко переконаний «Саме ця спадщина «найкращої в світі радянської освіти» і стає не переробним бар'єром для тих освітян, що готові молитися на «світові» (і не інакше: ми ж «інтернаціоналісти», що, як і пролетарі, за Марксом, «не мають вітчизни») історію, культуру, літературу, але й не знаходять у навчальних планах місця для українознавства. Абсурдно, але душі таких вихователів оскоплені трутизною байдужості до долі свого народу, їхньою субстанцією є порожнеча. Бо українські комуністи вже довели: люблячи все людство (іменоване «пролетаріатом»), вони або не помічали реальних людей свого суспільства, або й гнобили їх, навіть знищували мільйона-

ми. В ім'я ... великої ідеї та вселюдського щастя... «Немає нічого страшного за порожнечу душі» (П. Тичина). Відчужена від історії та долі свого народу душа не може не бути порожньою, а людина для неї, Україна – лише абстракції. А українознавство завжди поставало втіленням реальної любові до реальних мам і тата, колиски і батьківського порога, природи, мови й культури, віри і філософії буття, до звершень тисяч поколінь, мрій, радощів і страждань, до планів розвитку у грядущому як на Терені України, так і на всіх континентах планети. Ось чому українознавство завжди поставало наукою та енергією етики й естетики, любові й добротворчості, боротьби за волю і гармонійності світосприйняття й почуттів та інтелекту, національного й загальнолюдського, а тому й поставало синтезом знань усіх граней сутності та еволюції України й світового українства, бачених у цілісності генетичного коду, життєвих доріг і долі, у здійсненні визначеної Природою історичної місії» [7, с. 7–8].

Й. Сележан вважає: «На кожному етапі розвитку українське національне виховання інтегрувало кращі здобутки світової культури, які ввійшли до народних традицій і звичаїв, що стверджують добро, любов, красу, справедливість у всіх сферах життя, зокрема в справі виховання молодого покоління. Результати світовідчуття і світорозуміння, світоглядні висновки і узагальнення українців надзвичайно цінні тим, що вони сформувалися на основі своєрідного національного буття, яке внесло у світову цивілізацію багато самобутнього. Це яскраво позначилося і на системі виховання, серцевина якої – національний тип народного ідеалу людини. Справжнє виховання не може існувати в якомусь «чистому» вигляді, бути нейтральним щодо нації, єдиним для всіх людей планети. Виховання в усі віки було, є й буде глибоко національним за сутністю, змістом, характером і засобами його реалізації. Тому пріоритетним напрямом розвитку сучасної педагогічної теорії і практики має стати утвердження національної системи виховання як провідного, системоутворювального фактора культурно-національного відродження» [9, с. 180–181].

Ми теж переконані, що тільки відродивши національну освіту, врахувавши як багатовіковий досвід власне українського народу, так і всі освітньо-педагогічні здобутки та надбання європейської та світової культури, ми зможемо і постанемо на достойному рівні сучасного цивілізаційного процесу. Разом з тим, щоби здійснити все задумане, треба кардинально змінювати застарілу систему освіти, яка базується ще на тоталітарно-радянському фундаменті. Змінюючи її, змінюючи теоретико-методологічні підходи національної виховної системи, тим самим ми зможемо надати потужний імпульс як розвитку вітчизняної освіти і науки, так і поступальному оновленню й відродженню всіх сфер українського націєдержавотворчого процесу: в політиці, економіці, культурі, розбудові власних збройних сил, інформаційно-аналітичній сфері тощо.

Із цією думкою погоджується освітянин П. Осколов, який наголошує: «Розроблення доктрини інтегрального розвитку освіти, науки, технологій, економіки і фінансової системи вимагає кардинального перегляду ефективності існуючих взаємозв'язків у кожній з наведених ланок, насамперед міжвідомчих. На основі порівняльного аналізу власного досвіду з урахуванням системи зв'язків освіти, науки, і виробництва цивілізованих країн, спираючись на науково обґрунтований прогноз розвитку пріоритетних для України технологій матеріального виробництва і духовного розвитку ліквідувати застарілі відомчі структури, що за конкретними критеріями показали себе як неефективні або шкідливі в системі державотворення. Найближчою перспективою повинна стати розроблення системи сприяння становленню нових взаємовідносин у циклі прогресу, що за соціально-економічною ефективністю відповідають вимогам сьогодення» [8, с. 153].

Вчені-українознавці Петро і Тарас Кононенки у своїй важливій праці «Освіта XXI століття: філософія родинності» зокрема зазначають: «Наша мета – цілісна людина, тож і домагатися мети можна лише за допомогою цілісної системи підготовки кадрів. Фахівець-неукраїнознавець в Україні – фатальний брак у роботі. Тому й відсутність українознавства в навчальних планах – це фатальна криза мислення та управління. А відсутність досліджень зазначеної проблематики, зокрема кафедрами педагогіки, філософії, політології, соціології тощо, означає не що інше, як глухоту до викликів часу. А без цього неможливий поступ як системи освіти, так і різних форм державного управління, дійсно наукової політики щодо землі і неба, людини й природи, матеріальної й духовної культури; проблем гуманізму, демократії й свободи, реального верховенства закону. А співвідносно до цього неможливим є подальший загальносуспільний поступ без супутників (пошукових) «прикладних» форм кожної науки, зокрема – без функціональних досліджень політики і демографії, міжнародної кооперації у сферах банківського і фінансового співробітництва, реального входження в європейські та всепланетарні структури. Природно, що й цих завдань не розв'язати не тільки без найвищого рівня технологізації всіх форм суспільного виробництва, а й без українізації науки та виробництва, адже без нього неможливо підготувати належного типу кадри, а без них – українізувати буття і свідомість суспільства, освіту і педагогіку» [6, с. 177–178].

Одним із вагомих елементів українізації освітньої сфери України й став концепт «Школа-родина». Школа-родина – новий тип школи, який базується на основі принципів, цінностей роду, родини, родинності і є не тільки складником української новітньої педагогіки, але й найперспективнішою її галуззю в кінці XX ст. на початку XXI ст. Українська школа-родина, побудована насамперед на родинних принципах співжиття, головну увагу приділятиме збереженню фізичного і морального здоров'я підростаючого молодого покоління. Вона буде не тільки

дбати про родинне ставлення до дитини в її стінах (щоб дітям жилося в школі так, як у рідній сім'ї), але й всебічно розвивати творчий потенціал учнів. Філософія української родинності формувалася віками і ввібрала в себе найглибші і найширші людські почуття: любов до матері, батька, бабусі, дідуся, роду і народу, пошана до рідної мови, історії, культури, природи. Школа-родина повинна широко використовувати надбання народної педагогіки і виховувати підростаюче покоління в душі українських національних традицій (знання усної народної поетичної творчості, звичаїв, традицій, ритуалів, свят). Усе це дасть змогу школі-родині зберегти й укріпити фізичне здоров'я дітей, створювати їхні світоглядні й духовні традиції на засадах українського менталітету; навчати молодь любити й оберігати оточуюче природне середовище, не знищувати його, а жити з ним у злагоді; цілеспрямовано виховувати в підростаючому поколінні повагу до законів, почуття прекрасного, любов до праці.

Саме тому, українська національна школа-родина мала стати новим типом школи, який повністю був відмінний від радянської, і базуватися на засадах родинності й новому українознавчому підході до освіти.

У зв'язку з цим відділ національної освіти Інституту українознавства Київського університету імені Тараса Шевченка за концепціями «Система національної освіти» та «Українознавство» П. Кононенка, під керівництвом Т. Усаценка розробив проєкт «Школа нової генерації – українська національна школа-родина». Цей проєкт зосереджував увагу передусім на моделі трансформації середнього навчально-виховного закладу в українську національну школу, адекватну сучасним освітнім пріоритетам і завданням, зокрема українознавчим етнокультурним, серед них і родинним засадам. У його межах працювали загальноосвітні школи, гімназії, ліцеї, дитсадки Києва, Київської області, Луганська, Миколаєва, Дніпропетровська. Для них вчені-українознавці створили унікальні концепції, програми і навчальні матеріали [11, с. 127].

Згідно з проєктом виконавцями були сформульовані головні завдання: 1) розглянути культурно-історичну парадигму освіти української національної школи, порівнявши її із заідеологізованою радянською освітньою концепцією; 2) проаналізувати становлення української національної школи XXI ст. як етапу тисячолітнього шкільництва в Україні та багатолітнього досвіду світового українства; 3) ввести українознавство в усі сфери життєдіяльності школи в суголосі з новітніми педагогічними ідеями модернізації, формування нового світогляду, зміни авторитарно-дисциплінарного навчання на особистісно зорієнтоване, оволодіння новими інформаційними технологіями; 4) розробити модель варіативної й водночас єдиної української національної школи на засадах українознавства з домінантою родинності, що відображається і в самій назві проєкту «Школа-родина»; 5) дослідити цінності української родини в єдності з етнонаціональними,

громадянсько-державницькими орієнтирами демократичного суспільства тощо; 6) ввести в «Школу-родину» розуміння валеологічної культури як провідної, розробивши концепцію, стандарт і програму з валеології; 7) визначити систему контролю, оцінювання й акредитації роботи національної школи [12, с. 217–218].

Як відзначає Т. Усатенко, робота проєкту, оформлення документів, звітності організовувалися відповідно до положення про інноваційну діяльність. Форми співпраці визначалися в угоді, але, крім того, не було суворих обмежень, оскільки кожна школа вибирала свої напрями роботи, регулярно проводилися конференції, клуби, семінари, консультації, обмін інформацією, обов'язковою для кожного осередку, уважно вивчалися закони, законодавчі документи про освіту, по яких звирялася робота кожного осередку й доцільність кожної проблеми, така узгодженість дій додавала сил і впевненості у своїй праці [там само, с. 218].

Загалом, концепція «Школа нової генерації – українська національна школа-родина» лягла в основу проєкту, який підтримали Міністерство освіти і науки України (наказ № 216 від 1995 р.) та дещо згодом, у 1998 році, Головне управління освіти й науки у м. Києві, управління освіти інших областей і районних держадміністрацій; Полтавський обласний інститут підвищення кваліфікації вчителів (відповідальна за інновації інституту Н. Білик); Миколаївський обласний інститут підвищення кваліфікації вчителів (директор Н. Колосовська) [там само, с. 218].

Треба відзначити, що на думку Т. Усатенко, проєкт школи нової генерації, осмислюючи здобутки сучасних європейських освітніх процесів, намагався знайти власні шляхи творення варіативної школи на засадах українознавства в єдиній національній школі [там само, с. 217].

На превеликий жаль, після завершення проєкту, він не став дорожньою картою для реформування вітчизняної освітньої сфери. Це відбулося як через об'єктивні, так і суб'єктивні причини, але його великі напрацювання як у теоретичній, так і практичній площині залишаються важливими матеріалами й для українських педагогів і науковців.

Проте не лише школа-родина а й українознавство виявилось фактично незадіяними у реформуванні вітчизняної освітньої галузі. Попри всю важливість упровадження українознавства як у загальнодержавний стандарт освіти, так і як навчальної дисципліни в загальноосвітніх навчальних закладах і у вищих навчальних закладах, воно, на превеликий жаль, поки що залишається осторонь головного освітнього магістрального процесу. Чому так відбувається? Тому що, на нашу думку, у чиновників від освіти, ще дуже багато в серцях і розумі залишилося рабського, постколоніального. Бездумне і покірне поклоніння Москві на жаль нікуди не зникло, воно ще й поєдналося тепер із суто формальним проведенням реформ, які б де-юре і де-факто сприяли євроінтеграції України. Ми

вважаємо, що треба переймати і використовувати у вітчизняній практиці передовий європейський і світовий досвід, проте неможливо ні в якому разі забувати й відкидати вагоме національне надбання. Недаремно геніальний український поет, мислитель і пророк Тарас Шевченко писав ще в грудні 1845 р.: «Не дуріте самі себе, учітесь, читайте, і чужому научайтесь, й свого не цурайтесь» [15, с. 146].

На превеликий жаль, український народ не зумів вчасно розпочати й завершити деколонізацію та дерадянізацію України. Починаючи з 1991 р. при підтримці легітимних установ Української держави, українці поступово позбавлялися від тоталітарного спадку, не завжди послідовно, але й наполегливо відновлювали свій гуманітарний та етнокультурний простір і рухалися у європейському напрямі. Проте всі ці роки північно-східний сусід намагався зупинити цей поступальний євроатлантичний розвиток і повернути Україну до складу РФ. Особливу увагу Кремль приділяв збереженню викладання російської мови в українській початковій, середній і вищій освіті, гальмуванню українізації гуманітарної сфери України, сакралізації єдиного духовного простору Російською Православною Церквою, поширенню в Україні «руського мира», культивуванню спільного історичного минулого, розширенню спільного інформаційного середовища, прославленню в українському соціумі здобутків Союзу Радянських Соціалістичних Республік (далі – СРСР), а саме в галузі історії, політики, культури, патріотизму тощо. Внаслідок цієї послідовної антиукраїнської політики, молоде покоління, яке виростало й дорослішало вже за часи незалежності в Криму, на Сході та Півдні України у своїй переважній більшості не поважали й не сприймали ні українську державність, ні українську мову, ні українську культуру, ні українську ідентичність, ні українську самосвідомість, ні український патріотизм. Саме тому 2014 рік став для України жахливою реальністю, а для пересічних громадян – шоком!

Проте українська нація вистояла, та як зазначає дослідниця О. Шакурова, згуртувалася й намагається відстояти свою окремішність і самобутність, та припинити зазіхання на її територію з боку держави-агресорки [14, с. 5].

Неоголошена російсько-українська гібридна війна – це не пересічний збройний конфлікт між сусідніми державами за володіння спірними територіями, а за влучним висловом Л. Залізняка, це – цивілізаційна війна [5, с. 4].

Зрештою, збройна й інформаційна агресія ЗС РФ проти України й українців вкотре підтвердила залізну законність, де українська самобутність, українська освіта, українська мова, українська культура перебувала на маргінесах, там запанував агресивний, реваншистський, неоімперський, фашистський, рашистський, антиукраїнський «русский мир».

Проте «русский мир» – це не пересічний культурницький проєкт, який мирно й толерантно пропагує так звану «велику російську культуру». Він лише «де-юре» налаштований на збереження й розвиток російської мови й куль-

тури як у самій РФ й у країнах, так і званого «ближнього зарубіжжя» (колишніх радянських республіках) та «далекого зарубіжжя» (по всьому світу). Проте, «де-факто», це – неоімперська ревашистська геополітична ідеологічна доктрина, спрямована на теоретичне обґрунтування та практичне відновлення «великої історичної Росії» у кордонах Російської імперії на вершині її могутності у 1914 р. [13, с. 75].

Також очільники й провайдери «руського мира» активно заперечують існуючу етнокультурну реальність. Вони ігнорують існування в реальному часі українського народу як самобутньої етнічної спільноти з притаманним їй неповторним етнокультурним комплексом (спільність походження; мовна єдність; наявність власної споконвічної етнічної території; самобутня духовна і матеріальна традиційна культура; релігійність; збереження й існування самосвідомості, етнічної пам'яті, самоназви, менталітету, стереотипів поведінки тощо), який творився в процесі тривалого у часі і просторі етнокультурного розвитку України й українців та фактично вважають українську етнічну спільноту невід'ємною частиною (субетносом) російського народу, «великої історичної Росії» й «руського мира» [13, с. 75–76].

В умовах реваншистської неоімперської політики РФ щодо України та неоголошеної російсько-української гібридної війни, особливо після 24.02. 2022 р., коли розпочалося повномасштабне вторгнення ЗС РФ з півночі, сходу і півдня на українські землі, руба постає питання стосовно самого існування Української державності та виживання українців як неповторної етнічної спільноти та політичної нації.

Показово, що збройна й інформаційна агресія РФ на початку 2014 р., підсилена проросійським виступами так званої «п'ятої колони» проплаченої Кремлем, які згодом призвели до так званої «русской весни» та антиукраїнською діяльністю прибічників «руського мира», поставила під питання саме існування Української державності та української нації, але й завдяки Всеукраїнському патріотичному здвигу громадянського суспільства, у тому числі й державницькій позиції українських гуманітаріїв загалом й педагогів і викладачів зокрема, ворог був зупинений.

Ураховуючи всі обставини, стало зрозумілим те, що для повної перемоги над російськими загарбниками недостатньо їх розгромити на полі бою. Треба цілковито здолати ворога в гуманітарній, духовній, культурній та інформаційній сферах. Потрібно щоби «русский мир» остаточно зник з українських теренів й згинув на московських болотах. Задля цього є нагальна потреба в завершенні реформування освітнього простору України, позбавлення його колоніальної та тоталітарної спадщини й розбудови цілісної української національної освіти.

Затвердження постановою Кабінету Міністрів України від 30 червня 2022 р. № 673 «Державної цільової соціальної Програми національно-патріотичного виховання на

період до 2025 року» є надзвичайно важливим кроком виконавчої влади для вироблення й реалізації загальнодержавної політики національно-патріотичного виховання в Українській державі.

Задля її виконання надзвичайно важливим є поєднання зусиль української влади, громадянського суспільства та громадян. На нашу думку, школа-родина має стати важливим елементом національно-патріотичного виховання української молоді, яке в умовах неоголошеної російсько-української гібридної війни набуває вагомого державницького значення.

Оскільки, школа-родина є невід'ємною частиною української національної освіти, й базується передусім на філософії родинності, етнопедагогіці, любові до рідної мови, відданості Батьківщині, повазі до звичаїв і традицій українського народу та до його півторатисячолітнього етнокультурного комплексу, то вона має повне право на місце у навчально-освітній програмі разом з українознавством.

Саме тому є нагальна потреба повернути до шкільної програми ЗЗСО і навчальних програм ЗВО навчальну дисципліну «Українознавство». Оскільки саме українознавство допомагає: пізнати й осмислити походження українського народу, тернистий шлях його державотворення, сучасні проблеми й перспективи подальшого розвитку; підвищити роль і значення української мови як національної цінності, важливого засоба міжнаціонального спілкування та вагомий чинник національної самобутності; подолати постколоніальні та посттоталітарні деструктивні наслідки у свідомості населення України; популяризувати та зберегти культурну спадщину та культурні цінності України; сприяти утвердженню сімейних цінностей та активного залучення сім'ї до процесу національно-патріотичного виховання; подолати мовно-культурну меншовартісність українців; підвищувати достатній рівень знань про видатних осіб українського державотворення, борців за незалежність України; підвищувати активну участь громадян в освітянській, науковій, управлінській діяльності через призму державотворення та піднесення престижу України на світовому рівні.

Вчені-українознавці звернулися зі зверненням до міністра освіти і науки С. Шкарлета з проханням ініціювати клопотання до Кабінету Міністрів України надати НДІУ МОН України статус координаційного центру по зв'язкам з українською діаспорою щодо виконання Державної цільової соціальної Програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року. Це допоможе НДІУ активно проводити інформаційно-просвітницьку роботу з метою донесення до громадян України, що тимчасово проживають за її межами, закордонних українців, змісту й сутності українських етнокультурних, суспільно-державних, і національних цінностей, поглиблювати співпрацю з представниками закордонних українців у сфері національно-патріотичного виховання, зокрема щодо

збереження й популяризації української історії, державотворення, націєтворення, мови, культури, а також формування національної ідентичності. Також, є нагальна потреба підготувати Державну Програму співпраці із закордонними українцями, оскільки попередня завершилася ще у 2020 р., а у цій новій Програмі надати НДІУ МОН України статус координаційного центру щодо зв'язків із українською діаспорою, виконання Державної цільової соціальної Програми національно-патріотичного виховання на період до 2025 року.

Ми твердо переконані, що українознавство не тільки є комплексною, цілісною наукою про Україну, українців і світове українство в цивілізаційному часопросторі, воно також повинно стати потужною національною ідеологією, міцним ідеологічним стрижнем Української держави, української політичної нації і кожного свідомого українця. Уся багатовікова історія українського народу свідчить, що тільки, маючи власну державу, він може неперервно розвиватися в просторі й часі, впевнено реалізуючи себе як європейську націю та успішно творити власний етнокультурний комплекс й мати цивілізаційну перспективу. Разом з тим однією з основних засад державності є національна ідеологія. Вона, і тільки вона повинна бути тією об'єднавчою силою яка в змозі згуртувати український народ й успішно протидіяти будь-яким викликам і загрозам. Одним із важливих, якщо не самим головним чинником ідеологічного наступу на внутрішньо вітчизняне і зовнішньо світове поле діяльності може і повинно стати українознавство. Нам, ученим-українознавцям, опоненти можуть закинути, що ми замість більшовицько-комуністичної ідеології хочемо насильно насадити іншу, так звану українознавчу. Проте всім відомо, що навколишній світ, чи то фізичний чи то цивілізаційний ніколи не терпить порожнечі. Якщо українознавство по праву не опанує ідеологічну нішу сучасного вітчизняного соціуму, то її опанують інші концепції й реалії, як це зробив «русский мир» а також сепаратизм, космополітизм (у найгіршому розумінні його значення), малоросійство (плазування перед, так званим, «старшим братом» із Росії), корупціонізм, клановість, державний бандитизм тощо. Купка олігархів-можновладців багаті й жиріє, а більшість пересічних громадян існує та животіє. Хіба про таку незалежність мріяли вони в 1991 році? Ні! Хіба за таку українську державу кінця ХХ – початку ХХІ століття гинули герої-українці в 1917–1921 рр., в 1942–1952 рр.? Ні! Не треба боятися українознавства і не треба з ним затято боротися, як це роблять деякі державні службовці й науковці. Треба лише допомогти йому впевнено спертися на ноги та зайняти своє місце в українському суспільстві й гуманітарній сфері.

Отже, українознавство як державницька ідеологія, має на меті не розколоти і так пошматований на різні політичні та регіональні угруповування вітчизняний соціум, а згуртувати його та допомогти здолати агресора й здобути звиятжану перемогу у неоголошеній російсько-україн-

ській гібридній війні, а також стати тим міцним підґрунтям, дякуючи якому завершиться процес становлення громадянського суспільства й української політичної нації, розбудова демократичної, правової, високотехнологічної, сильної і заможної національної держави. Лише власна національна держава, і тільки вона дасть змогу всебічно розвиватися індивідууму-особистості зокрема і українському народу взагалі, тим самим збагативши політичне, економічне, культурне і мілітарне надбання світової людської цивілізації.

Результати дослідження. Залучення школи-родини має допомогти актуалізації національно-патріотичного виховання української молоді, яке в умовах неоголошеної російсько-української гібридної війни набуває вагомого державницького значення та допомагає творенню й успішному функціонуванню української політичної нації й пришвидшує перемогу України над РФ у найближчій історичній перспективі.

Повернення до освітнього процесу українознавства дає змогу не тільки підвищити рівень знань педагогів, але й допомогти їм налагодити тісний і продуктивний взаємобмін із дослідниками і розробниками теоретичного підґрунтя українознавства та з науковцями-практиками, які щодня намагаються донести й доносять, по великому рахунку, концептуальні й засадничі твердження, знання та уміння їх застосовувати в повсякденному житті – до української молоді, майбутніх будівничих й архітекторів Української Самостійної Соборної Держави.

Висновки. У статті проаналізована школа-родина як важливий складник національно-патріотичного виховання української молоді в умовах неоголошеної російсько-української гібридної війни. Розкрито, що з часу відновлення Української держави гостро постало питання реформування освітнього простору України й остаточної ліквідації радянських рудиментів в освітньому процесі. Виявлено, що вчені-українознавці у кінці ХХ на початку ХХІ ст. активно долучилися до теоретичного обґрунтування й практичної реалізації оновлення українського шкільництва, а саме впровадження в освітній процес новаторський проект «Школа нової генерації – українська національна школа-родина», проте трансформація заідеологізованої й уніфікованої радянської школи виявилася дуже складною справою. З'ясовано, що майже чверть століття бездіяльність вітчизняної влади й активні антиукраїнські й антидержавницькі дії як адептів радянського способу життя, так і прихильників РФ, посприяли впровадженню ними в український гуманітарний простір засадничих ідей, догматів і постулатів геополітичної доктрини «русского мира», які згодом призвели до так званої «русской весны» 2014 р. Доведено, що збройна й інформаційна агресія РФ на початку 2014 р., підсилена антиукраїнською діяльністю прибічників «русского мира», поставила під питання саме існування Української державності та української нації, але завдяки Всеукраїнському патріотичному здви-

гу, у тому числі й державницькій позиції українських гуманітаріїв зокрема, й педагогів, і викладачів, ворог був зупинений. Показано, що для остаточного реформування освітнього простору України й розбудови української національної освіти, надзвичайно важливим є поєднання зусиль української влади, громадянського суспільства та громадян. Обґрунтовано, що школа-родина має стати важливим елементом національно-патріотичного виховання української молоді, яке в умовах неоголошеної російсько-української гібридної війни набуває вагомого державницького значення. Виявлено, що для остаточної перемоги над російським агресором, окрім військових, геополітичних, дипломатичних, політичних, економічних, фінансових й етнокультурних чинників треба буде обов'язково задіяти також гуманітарний фактор – українознавство як навчальну дисципліну, інтегративну науку та ідеологію держави має й, врешті-решт, стане тим осердям, навколо якого об'єднаються громадяни України в загартовану й згуртовану в українську політичну націю.

Перспективи дослідження. Оскільки школа-родина є важливою частиною української національної освіти та вагомим елементом національно-патріотичного виховання молоді України, то в умовах політики реваншу РФ та повномасштабної російської агресії потребує фахового впровадження в освітній процес й системного українознавчого осмислення.

Список використаних джерел

- Білик Н. І. Гармонія дитини зі світом школи-родини. *Всеполтавський посвіт школи-родини* : навч.-метод. посіб. / авт.-упор. : П. І. Матвієнко, Н. І. Білик. Полтава : Довкілля-К, 2006. С. 121–122.
- Білик Н. І. Розвиток здібності мислити в школі-родині. *Розвиток мислення молодших школярів* : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф., 22–24 жовтня 1996. Полтава : ПОІПОП, 1996. С. 102–104.
- Білик Н. І. Українська національна школа-родина. *Педагогічні технології. Досвід. Практика* : довідник. Полтава : ПОІПОП, 1999. С. 274–279.
- Білик Н. І. Школа-родина – НВК нової генерації. *Навчально-виховний комплекс – новий тип сучасної школи* : метод. зб. Полтава : ПОІПОП, 1997. С. 81–88.
- Залізник Л. Україна між Сходом і Заходом. Про витоки і суть російсько-української війни 2014 р. Київ : Шлях, 2014. 168 с.
- Кононенко П. П., Кононенко Т. П. Освіта XXI століття: Філософія родинності. Київ : Артек, 2001. 204 с.
- Кононенко П. П. Українознавство. Київ : Міленіум, 2006. 870 с.
- Осколов П. В. Проблеми розвитку національної освіти у контексті державотворення. *Українознавство*. 2003. № 4 (9). С. 150–155.
- Сележан Й. Ю. Основи національного виховання. *Українознавство: історичний, філософсько-релігійнознавчий аспект*. Чернівці : Книги–XXI, 2005. 306 с.
- Степнякович М. Г. Українська народна педагогіка. Київ : ІЗМН, 1997. 232 с.
- Усатенко Т. Українознавчі засади національної школи-родини. *Наука самопізнання народу* : зб. матеріалів і наук. пр. На пошану 70-річчя Петра Кононенка. Київ : Веселека, 2002. С. 124–130.
- Усатенко Т. П. Українська національна школа: минуле і майбутнє. *Українознавчий вимір*. Київ : Наукова думка, 2003. 288 с.
- Фігурний Ю. Доктрина «руського мира» як політична ідеологія агресії Росії проти України. *Українознавство*. 2021. № 4 (81). С. 72–88.
- Шакурова О. В. Основні концепції етногенезу українського народу: вітчизняна історіографія (кінець XIX – початок XXI ст.). Київ : Вид-ць Олег Філюк, 2017. 272 с.
- Шевченко Т. Г. Кобзар. Київ : Просвіта, 2003. 344 с.

References

- Bilyk, N. I. (2006). *Harmonia diutyny zi svitom shkoly-rodyny* [Harmony of the child with the world of school-family]. In P. I. Matvienko, N. I. Bilyk (Comps.), *Vsepoltavskiy posvit shkoly-rodyny* [Vsepoltava education of the school-family]: navch.-metod. posib. (pp. 121-122). Poltava: Dovkilla-K [in Ukrainian].
- Bilyk, N. I. (1996). *Rozvytok zdibnosti myslyty v shkoli-rodyni* [Development of the ability to think in the school-family]. In *Rozvytok myslennia molodshykh shkoliariv* [Development of thinking of younger schoolchildren]: materialy Mizhnar. nauk.-prakt. konf. (pp. 102-104). Poltava: POIPOP [in Ukrainian].
- Bilyk, N. I. (1999). *Ukrainska natsionalna shkola-rodyna* [Ukrainian national family school]. In *Pedahohichni tekhnolohii. Dosvid. Praktyka* [Pedagogical technologies. Experience. Practice]: dovidnyk. (pp. 274-279). Poltava: POIPOP [in Ukrainian].
- Bilyk, N. I. (1997). *Shkola-rodyna – NVK novoi heneratsii* [School-family – the new generation NEC]. In *Navchalno-vykhovnyi kompleks – novyi typ suchasnoi shkoly* [The educational complex is a new type of modern school]: metod. zb. (pp. 81-88). Poltava: POIPOP [in Ukrainian].
- Zalizniak, L. (2014). *Ukraina mizh Shkhodom i Zakhodom. Pro vytyky i sut rosiisko-ukrainskoi viiny 2014 r.* [Ukraine between East and West. About the origins and essence of the Russian-Ukrainian war of 2014]. Kyiv: Shliakh [in Ukrainian].
- Kononenko, P. P. & Kononenko, T. P. (2001). *Osvita XXI stolittia: Filosofiia rodynnosti* [Education of the 21st century: Philosophy of kinship]. Kyiv: Artek [in Ukrainian].
- Kononenko, P. P. (2006). *Ukrainoznavstvo* [Ukrainian studies]. Kyiv: Milenium [in Ukrainian].
- Oskolov, P. V. (2003). *Problemy rozvytku natsionalnoi osvity u konteksti derzhavotvorennia* [Problems of the development of national education in the context of state formation]. *Ukrainoznavstvo* [Ukrainian studies], 4 (9), 150-155 [in Ukrainian].
- Selezhan, Y. Yu. (2005). *Osnovy natsionalnoho vykhovannia. Ukrainoznavstvo: istorychnyi, filosofsko-relihiiyznavchyi aspekt* [Basics of national education Ukrainian studies: historical, philosophical and religious aspects]. Chernivtsi: Knyhy–XXI [in Ukrainian].
- Stelmakhovych, M. H. (1997). *Ukrainska narodna pedahohika* [Ukrainian folk pedagogy]. Kyiv: IZMN [in Ukrainian].
- Usatenko, T. (2002). *Ukrainoznavchi zasady natsionalnoi shkoly-rodyny* [Ukrainian studies foundations of the national family school]. In *Nauka samopiznannia narodu* [The science of people's self-knowledge]: zbirnyk materialiv i naukovykh prats. Na poshanu 70-richchia Petra Kononenka (pp. 124-130). Kyiv: Veseleka [in Ukrainian].
- Usatenko, T. P. (2003). *Ukrainoznavchi zasady natsionalnoi shkoly-rodyny* [Ukrainian national school: past and future. Ukrainian studies dimension]. Kyiv: Naukova dumka [in Ukrainian].
- Fihurnyi, Yu. (2021). *Doktryna «russkoho myra» yak politychna ideolohiia ahresii Rosii proty Ukrainy* [The doctrine of «Russian peace» as a political ideology of Russia's aggression against Ukraine]. *Ukrainoznavstvo* [Ukrainian studies], 4 (81), 72-88 [in Ukrainian].
- Shakurova, O. V. (2017). *Osnovni kontseptsii etnogenezu ukrainskoho narodu: vitchyzniana istoriografii (kinets XIX – pochatok XXI st.)* [Basic concepts of the ethnogenesis of the Ukrainian people: national historiography (end of the 19th - beginning of the 21st century)]. Kyiv: Vydavets Oleh Filiuk. Kyiv [in Ukrainian].
- Shevchenko, T. H. (2003). *Kobzar* [Kobzar]. Kyiv: Prosvita [in Ukrainian].

Дата надходження до редакції авторського оригіналу: 13.10.2022

ШКОЛА-РОДИНА: КОНСОЛІДАЦІЯ ЗУСИЛЬ СІМ'Ї, ЗАКЛАДУ ОСВІТИ Й ГРОМАДСЬКОСТІ ЯК ПЛАТФОРМА РЕАЛІЗАЦІЇ ВИХОВНОГО ПРОСТОРУ У ХОРОЛЬСЬКІЙ ГІМНАЗІЇ

A *Визначено актуальність системи організації виховного простору через реалізацію проектної діяльності, важливість розвитку лідерської компетентності здобувачів освіти.*

Акцентується увага на збереженні родинних цінностей як умови для успішної реалізації випускника-громадянина XXI століття. Запропоновано структуру шкільного округу, висвітлено модель співпраці закладу освіти з батьками та громадськими організаціями через роботу діяльності благодійного фонду «Інтелект» та учнівського самоврядування, народознавчого музею, психологічної служби в закладі освіти.

Розглянуто шляхи родинного та національно-патріотичного виховання учнівської молоді через створення умов для популяризації кращих здобутків національної й духовної спадщини.

Ключові слова: проектна діяльність; родинне виховання; учнівське самоврядування; співпраця; громадські організації; освітнє середовище

S *Kopaihora Mykola, Manzhos Viktoriia, Kolisnyk Maryna. School-family: consolidation of the efforts of the family, the educational institution and the public as a platform for the implementation of the educational space in Khorolsk Gymnasium.*

The relevance of the system of organizing the educational space through the implementation of project activities, the importance of developing the pupils' leadership competence has been determined.

Attention is focused on the preservation of family values as a condition for the successful realization of a graduate-citizen of the 21st century.

The structure of the school district is proposed, the model of cooperation of the educational institution with parents and public organizations is highlighted through the activities of the «Intellect» charity fund and pupil self-government, the ethnographic museum, and the psychological service in the educational institution.

Ways of family and national-patriotic upbringing of youth through the creation of conditions for popularizing the best achievements of the national and spiritual heritage are considered.

Key words: project activity; family upbringing; student self-government; cooperation; non-governmental organizations; educational environment

Копайгора Микола Миколайович, директор, опорний заклад «Хорольська гімназія Хорольської міської ради Лубенського району Полтавської області», Україна

Kopaihora Mykola, director, Reference Institution «Khorol gymnasium of Khorol city council, Lubny district, Poltava region», Ukraine

E-mail: horol-gim@ukr.net

Манжос Вікторія Миколаївна, заступниця директора з виховної роботи, опорний заклад «Хорольська гімназія Хорольської міської ради Лубенського району Полтавської області», Україна

Manzhos Viktoriia, deputy director for educational work, Reference Institution «Khorol gymnasium of Khorol city council, Lubny district, Poltava region», Ukraine

E-mail: vilapo75@gmail.com

Колісник Марина Володимирівна, заступниця директора з навчально-виховної роботи, опорний заклад «Хорольська гімназія Хорольської міської ради Лубенського району Полтавської області», Україна

Kolisnyk Maryna, deputy director for educational work, Reference Institution «Khorol gymnasium of Khorol city council, Lubny district, Poltava region», Ukraine

E-mail: marinakhorol_1982@ukr.net

Діти – це майбутні громадяни нашої країни і громадяни світу.

Вони творитимуть історію. Наші діти – це майбутні батьки і матері.

Вони також будуть вихователями своїх дітей. Наші діти мають рости чудовими громадянами, добрими батьками і матерями.

Антон Макаренко

Постановка проблеми, її актуальність (зв'язок із важливими науковими та практичними завданнями).

Виховання в сім'ї – основа суспільного розвитку. У свою

чергу моральні цінності, що панують у сім'ї, відображаються на майбутньому житті молодої людини. Щодо реалізації цього питання опорний заклад «Хорольська гімназія